

SUPERVIZE JAKO NÁSTROJ DUŠEVNÍ HYGIENY U STUDENTŮ SOCIÁLNÍ PRÁCE NA ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTĚ JIHOČESKÉ UNIVERZITY V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

DVOŘÁČKOVÁ DAGMAR

Zdravotně sociální fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Abstrakt

Na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích je řada oborů, jejichž absolventi se uplatňují ve zdravotně sociální oblasti. Součástí studia je i odborná praxe, kterou studenti absolvují v širokém spektru organizací, zaměřených na sociální práci. V průběhu odborné praxe se studenti setkávají na supervizích, které probíhají pod odborným vedením zkušených supervizorů z Katedry sociální práce. Forma těchto supervizí je skupinová nebo individuální a probíhá ve školním prostředí. Studenti Zdravotně sociální fakulty mají již během studia možnost seznámit se s procesem supervize a naučit se přijímat supervizi jako nedílnou součást jejich profesního života.

Klíčová slova

Supervize, student, sociální práce, duševní hygiena.

Abstract

The Faculty of Health and Social Studies University od South Bohemia in České Budějovice, many fields whose graduates work in health and social area. The study is a practical training that students receive a wide range of organizations focused on social work. In the course of professional practice, students encounter the supervision, which take place under the expert guidance of experienced supervisors from the Department of Social Work. The form of supervision is group or individual and is at school. Students of the Faculty of Health and Social Studies are already in the opportunity to become acquainted with the process of supervision and learn to accept supervision as an integral part of their professional life.

Key words

Supervision, student, social work, mental hygiene.

Úvod

Sociální práce v posledních dvaceti letech zažívá v České republice velký rozvoj. Také oblast vzdělávání v tomto oboru se dynamicky rozvíjí, a to jak na vyšších odborných školách, tak na vysokých školách v soukromém i veřejném sektoru. Ať už se jedná o jakýkoliv typ vzdělávací instituce, součástí profesní přípravy budoucích sociálních pracovníků je odborná praxe. Požadavky na obsah i formu odborné praxe jsou formulovány v materiálech Akreditační komise Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, ale také v minimálních vzdělávacích standardech vypracovaných Asociací vzdělavatelů v sociální práci. V obou těchto materiálech je supervize odborné praxe uváděna jako nedílná součást odborné přípravy sociálních pracovníků.¹⁷¹

Supervize je aktivita, která je řízená a plánovaná tak, aby studentům pomáhala vykonávat jejich role v rámci odborné praxe efektivněji, a to pomocí předávání a modifikování znalostí, dovedností a postojů. Supervize v sociální práci je jedním z nejvýznamnějších procesů, neboť supervizorovi umožňuje předávat znalosti a dovednosti svým studentům.¹⁷² Tento proces vytváří prostor pro diskuzi o otázkách a problémech, které mohou vzniknout v průběhu

¹⁷¹ Michelová, R. *Supervize odborné praxe – možnosti a limity*. In Sborník Odborná praxe jako součást pregraduální a graduální přípravy sociálních pracovníků. Prešov: Akcent print, 2009, s. 118-119.

¹⁷² Maroon, I., Matoušek, O., Pazlarová, H.: *Vzdělávání studentů sociální práce v terénu. Model pro supervizi*. Praha: Karolinum, 2007, s. 8-10.

odborné praxe. Student se dostává do různých situací, které vyžadují intervenci. Propojení teoretického studia a praktické výuky v terénu se již zabývalo mnoho odborníků. Maroon et al.¹⁷³ poukazuje na skutečnost, že neexistuje jasná dělící čára mezi vzdělávací institucí jako poskytovatelem vědomostí a terénní prací, kde studenti získávají praktické zkušenosti. Pod vlivem zkušeností z praxe je student občas veden i ke kritickému přehodnocení teorie.

Nezkušenost studentů a přímá práce s klienty mohou vyvolávat napětí a obavy z osobního i profesního selhání. Student se může až příliš identifikovat s cílovou skupinou a to může vést k různým potížím. Vzhledem k tomu, že studenti během svého studia navštíví více pracovišť a poznají tak i více cílových skupin, vede tato rozličnost k jasnějšímu vymezení budoucího profesního směřování konkrétního studenta. Studenti sociální práce na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích navštíví během svého studia množství organizací zaměřených na sociální práci s jednotlivcem, skupinou, rodinou či komunitou.

1. Funkce supervize

Autoři Hawkins a Shohet¹⁷⁴ popisují tři základní funkce supervize v sociální práci – vzdělávací, podpůrnou a řídicí. Během supervize odborné praxe jsou naplňovány všechny tři složky.

Vzdělávací funkce je zaměřena na rozvoj odborných schopností supervidovaných a prohlubování porozumění souvislostem týkajícím se budoucí profese. Děje se tak prostřednictvím reflektování a analýzou práce s klienty, se kterými se studenti setkávají v průběhu odborné praxe. Účelem je tedy zlepšit znalosti studentů, dovednosti a postoje, a to včetně sebereflexe. V průběhu odborné praxe studenti na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích vypracovávají písemné výstupy, kde popisují získané kompetence, jež si osvojili v konkrétní organizaci. Nad těmito kompetencemi (písemnými výstupy) pak se supervizorem diskutují. Tyto písemné výstupy si studenti zakládají do tzv. „Portfolia profesionálních kompetencí“, které je provází v průběhu studia a je předkládáno u státních závěrečných zkoušek.

Podpůrná funkce se projevuje spolunesením pracovní zátěže, sdílením, předáváním odhodlání a naděje.¹⁷⁵ Tato funkce je zaměřena na možnost získání zpětné vazby nejen na obsah a formu práce, ale i na prožitky, které na studenty během odborné praxe dolehnou. Může se jednat o přemíru emocí, které vzniknou jako reakce na klienta. Účelem podpory v supervizi je povzbuzení k překonání překážek, budování dobrého vztahu a atmosféry a posílení supervidovaných. Pokud bychom nevěnovali těmto emocím pozornost, mohlo by se stát, že student se s klienty nadměrně identifikuje, což může časem vést ke stresu a k syndromu vyhoření.¹⁷⁶

Řídicí funkce supervize je vnímána jako nástroj kontroly kvality poskytovaných služeb. Hawkins a Shohet¹⁷⁷ konstatují, že potřebu mít někoho, kdo se s námi dívá na naši práci, si u pomáhajících pracovníků vynucuje např. malá pracovní zkušenost, ale i naše selhání a předsudky. Havrdová et al.¹⁷⁸ uvádí, že by v rámci případové supervize měl supervizor citlivě konfrontovat supervidované s překračováním pravidel, s hranicemi etického chování a dobré praxe a pomáhat k lepšímu pochopení a uvědomování si standardů kvality, popř. nabízet příklady dobré praxe.

¹⁷³ Maroon, I., Matoušek, O., Pazlarová, H.: *Vzdělávání studentů sociální práce v terénu. Model pro supervizi*. Praha: Karolinum, 2007, s. 14.

¹⁷⁴ Hawkins, P., Shohet, R.: *Supervize v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, 2004, s. 60.

¹⁷⁵ Michková, A.: *Supervize*. České Budějovice: JU v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2008, s.17.

¹⁷⁶ Hawkins, P., Shohet, R.: *Supervize v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, 2004, s. 60.

¹⁷⁷ Hawkins, P., Shohet, R.: *Supervize v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, 2004, s. 60.

¹⁷⁸ Havrdová, Z., Hajný, M. et al.: *Praktická supervize*. Praha: Galén, 2008, s. 49.

2. Zaměření supervize

Supervize může být zacílena různými směry. Supervizor ve vztahu ke studentům zaměřuje velkou část pozornosti na rozvoj jejich osobnosti, znalosti a na citové dozrávání. Supervizor zde funguje jako opora a poradce. Pokud se supervize zaměřuje na vztahy, je nazírána jako pomáhající vztah. Student by měl pocítit empatii a přijetí ze strany supervizora a využít je při práci s klienty. Při supervizi orientované na klienta přináší student informace o klientovi a supervizor mu pomáhá v rámci skupiny s prací na případu. Při supervizi zaměřené na proces je pozornost zacílena na studenta, na protipřenos a emoce.¹⁷⁹

Maroon et al.¹⁸⁰ uvádí vybraná témata v rámci supervize, která se však mohou měnit podle okamžité potřeby. Jedná se o *schopnost studenta porozumět problémům klienta a poradit si s nimi, rozvoj schopností potřebných pro efektivní zásah v nestandardních situacích, schopnost udržet kontakt s klientem, schopnost vytýčit si cíle a úkoly, plánovat a držet naplánované strategie intervence, schopnost analyzovat své vlastní reakce ve specifických situacích a hovořit o nich, schopnost aplikovat etiku a hodnoty profese.*

3. Průběh supervize odborné praxe

Na Katedře sociální práce Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích zajišťují odbornou praxi pedagogičtí pracovníci, zároveň studenty vyučují v některých teoretických předmětech a další role, ve které se nacházejí, je role supervizorů odborné praxe. Často se tak tyto tři role překrývají a je nutné je umět od sebe oddělit. V praxi pak dochází k případům, kdy pedagog studentovi z nějakého teoretického předmětu neudělí zápočet (či student neprospěje u zkoušky) a vzápětí má ten samý student s tímto pedagogem/supervizorem supervizi praxí. Tento fakt přináší pozitivní i negativní přínos. Jako pozitivní přínos vidím navázání užšího kontaktu se studentem i mimo supervizní skupinu. Pokud však dojde k přenosu negativních zkušeností např. z výuky do supervizní práce, je to právě ten negativní dopad z překrytí těchto rolí. Oddělovat roli by měl umět jak supervizor, tak student.

Studenti sociální práce na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích v průběhu své odborné praxe absolvují skupinové supervize. Na prvním supervizním setkání se domluví na určitých pravidlech, kterými se pak během dalších setkání celá skupina řídí. Může se tak stát, že každá skupina má trochu jinou formu organizace vlastní supervize. Záleží také na osobě supervizora a na tom, jakou má skupina soudržnost a důvěru v členy, ze kterých se skupina skládá. Na úspěchu supervizního procesu se podílí nejen supervizor, ale i student. Velkou roli hraje zde hraje motivace, očekávání od supervize, popř. i určité obavy supervidovaného. Samozřejmostí je „připravenost“ studentů na každé supervizní setkání. Studenti přichází s vlastními tématy a tvoří supervizní zakázku, na které pak společně pracují. Způsob, jak se jednotlivá témata zpracovávají, je věcí vzájemné dohody mezi supervizorem a studenty. Výběr jednotlivých technik závisí na dovednostech a zkušenostech supervizora, popř. může styl jeho práce ovlivnit supervizní výcvik, který absolvoval.

Jedno skupinové supervizní setkání trvá 2 hodiny a odehrává se v prostorách školy. Pokud má někdo citlivé téma, které nechce rozebírat před ostatními, může si se svým supervizorem domluvit individuální supervizi. Samotný průběh skupinové supervize spočívá v interpretaci témat, které si studenti přináší na jednotlivá setkání. Studenti mluví o tom, s čím se setkali

¹⁷⁹ Maroon, I., Matoušek, O., Pazlarová, H.: *Vzdělávání studentů sociální práce v terénu. Model pro supervizi*. Praha: Karolinum, 2007, s.21-22.

¹⁸⁰ tamtéž. s. 22.

během své praxe, o tom, co je tíží, s čím si neví rady nebo s čím se nemohou vyrovnat. Ne vždy je supervize o vážných věcech a problémech. Studenti mohou reflektovat to, co se jim povedlo, v čem vidí svůj posun nebo co je potěšilo. Učí se dávat i přijímat zpětnou vazbu, a to jak pozitivní, tak negativní.

4. Specifika supervize odborné praxe

Michelová¹⁸¹ se zamýšlí nad faktory, které významně ovlivňují průběh a efektivitu supervizí odborných praxí. Mezi tyto faktory řadí *nedobrovolnost, frekvenci supervizních setkávání, různorodost témat, vztah mezi supervizorem a studentem*.

4.1 Nedobrovolnost

Studenti absolvují supervizi v rámci povinného předmětu odborná praxe a supervize a nemají tak možnost se rozhodnout, zda o supervizi stojí či nikoliv. Existují cesty, jak pracovat s motivací a tak dříve nebo později se podaří najít způsob práce přijatelný pro všechny členy supervizní skupiny. Často to však bývá záležitost dlouhodobá a pokud se v supervizní skupině sejde několik studentů, kteří vnímají supervizi jako nepotřebnou nebo dokonce ohrožující (strach z projevení vlastních názorů, vnímání supervize pouze jako kontroly, nedůvěra k supervizorovi apod.), může to negativně ovlivnit všechna supervizní setkávání i jednotlivé členy skupiny.

4.2 Frekvence setkávání

Skupinová supervize na Katedře sociální práce Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích je plánována v průběhu odborné praxe, a to tak, aby student během 6týdnů odborné praxe absolvoval tři skupinová supervizní setkání a každé z nich trvá dvě hodiny. Často se stává, že studenti, zejména na počátku své odborné praxe, neumí formulovat supervizní zakázky a přinášejí především obecná témata či etická dilemata v pouze teoretické rovině.

4.3 Vztah supervizor a supervidovaný

Michelová¹⁸² poukazuje na důležitost vztahu mezi supervizorem a supervidovaným. Někdy je tento vztah popisován jako křehký a snadno narušitelný. Mělo by dojít k vytvoření atmosféry bezpečí, důvěry a pohody. Může však docházet k násobení rolí, kdy supervizor je zároveň pedagogem a to mnohdy vede k nesouměrnosti vztahu či dokonce ke střetu zájmů. Také Hawkins¹⁸³ poukazuje na nebezpečí, které spočívá v tom, že se supervizor postaví do role, kdy vede série didaktických přednášek a studenti jsou zahrnuti teoretickými výklady, které se týkají jejich nedostatků. Supervidovaní tak nemají možnost reflektovat své vlastní zkušenosti a nebo se dokonce mohou obávat sdělit vlastní názor.

¹⁸¹ Michelová, R. *Supervize odborné praxe – možnosti a limity*. In Sborník Odborná prax jako súčasť pregraduálnej a graduálnej prípravy sociálnych pracovníkov. Prešov: Akcent print, 2009, s. 120-122.

¹⁸² tamtéž s. 122

¹⁸³ Hawkins, P., Shohet, R.: *Supervize v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, 2004, s. 120.

5. Zpětná vazba v supervizi

Hodnocení a zpětná vazba jsou nedílnou součástí každého supervizního setkání. Sdělovat druhému člověku, jak ho vnímáme, s sebou nese spoustu obtíží a může vyvolávat úzkost. Supervizor by si měl na konci každého supervizního setkání vyžádat hodnocení od supervidovaných. Ti by měli umět sdělit klady i zápory, které v průběhu supervize vnímali. Sdělení by měla být konkrétní (nikoliv „dnes to bylo dobré“ nebo „dnes se mi to nelíbilo“) a v případě negativního hodnocení je vhodné navrhnout, co by se mělo změnit. Také supervizor hodnotí práci supervidovaných dle výše uvedených pravidel.

Hawkins¹⁸⁴ uvádí, že poskytovat zpětnou vazbu znamená, že má být jasná, osobní, pravidelná, vyvážená a konkrétní. Vyváženost zpětné vazby spočívá v rovnoměrném rozložení pozitivní a negativní zpětné vazby ke konkrétnímu člověku. V procesu přijímání zpětné vazby není nezbytné být zcela pasivní. Pokud není zpětná vazba dána srozumitelně, je žádoucí, aby příjemce požádal o osobnější, konkrétnější a jasnější vyjádření. Jindy je vhodné si o zpětnou vazbu, kterou jsme nedostali a rádi bychom ji slyšeli, říci. Často však stačí zpětnou vazbu vyslechnout a říci prostě „Děkuji.“

Závěr

Studenti Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích se již během studia seznamují s procesem supervize, a to jak v teoretické, tak i praktické rovině. Mají tak možnost naučit se přijímat supervizi jako nedílnou součást jejich profesního rozvoje a formu celoživotního vzdělávání.

Supervize vytváří systém osobních vztahů, který stimuluje rozvoj praktických dovedností a rozšiřování teoretických znalostí. V jeho rámci dochází k odhalení a k prohloubení slabých stránek a potíží. Tyto vztahy jsou však velmi důležité pro další rozvoj supervidovaných. Jde především o emoční vyzrálost a profesní růst. Studenti získávají profesní identitu většinou až v poslední fázi supervize. Schopnost objektivně vidět problémy klienta a umět je vydefinovat se zvyšuje společně s rostoucím objemem znalostí a dovedností. Postupně se určitá závislost na supervizorovi přeměňuje v kolegiální vztah a supervidovaný student již sám sebe vnímá jako profesionálního sociálního pracovníka.

Sociální práce jako odborná činnost je zaměřena na pomoc klientům. Činnost sociálních pracovníků má mimo jiné za cíl rozvíjet zodpovědnost klientů za vlastní život. Při výkonu odborné činnosti stojí sociální pracovník ve vzájemném vztahu s klienty, kolegy a zaměstnanci. Tato role má mimořádnou důležitost a nese s sebou závazek vůči společnosti i vůči profesi. Aby mohl být sociální pracovník prospěšný jiným, musí umět pomoci sám sobě. Jestliže pomáhá klientům přebírat větší odpovědnost za vlastní život, je nezbytné, aby sám činil totéž.¹⁸⁵

Literatura:

- Havrdová, Z., Hajný, M. et al.: *Praktická supervize*. Praha: Galén, 2008, 213 s. ISBN 978-80-7262-532-1.
Hawkins, P., Shohet, R.: *Supervize v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, 2004, 202 s. ISBN 80-7178-715-9.
Maroon, I., Matoušek, O., Pazlarová, H.: *Vzdělávání studentů sociální práce v terénu. Model pro supervizi*. Praha: Karolinum, 2007, 140 s. ISBN 978-80-246-1307-9.
Michelová, R.: *Supervize odborné praxe – možnosti a limity*. In Sborník Odborná praxe jako součást pregraduální a graduální přípravy sociálních pracovníků. Prešov: Akcent print, 2009, 144 s. ISBN 978-80-89295-17-3.
Michková, A.: *Supervize*. České Budějovice: JU v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2008, 106 s. ISBN 978-80-7394-145-1.

¹⁸⁴ tamtéž s. 118

¹⁸⁵ Hawkins, P., Shohet, R.: *Supervize v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, 2004, s. 34.

Kontakt:

*Mgr. Dagmar Dvořáčková
Katedra sociální práce
Zdravotně sociální fakulta
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Jírovцова 1347/24
370 04 České Budějovice
Česká republika
Tel: +420 389 037 667
E-mail: dvoracko@zsf.jcu.cz*